

Anti-boy-tic¹: Η αποδόμηση της αρρενωπότητας στην παιδική λογοτεχνία. Μια ερευνητική προσέγγιση

Πολυχρονιάδου Σοφία

Νηπιαγωγός

Μεταπτυχιακό στη Δημιουργική Γραφή με ειδίκευση στην Εκπαίδευση

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας – Τμήμα Νηπιαγωγών

sofiapolixroniadou@gmail.com

Περίληψη

Η αρρενωπότητα δεν αποτελεί ένα σταθερό ή βιολογικά προσδιορισμένο χαρακτηριστικό, αλλά ένα κοινωνικό και πολιτισμικό κατασκεύασμα, το οποίο συγκροτείται και αναπαράγεται μέσω καθημερινών πρακτικών, λόγων και θεσμών. Η θεωρία της Raewyn Connell για την ηγεμονική αρρενωπότητα ανέδειξε τη δυναμική φύση των αρρενωποτήτων, καταδεικνύοντας ότι υπάρχουν πολλαπλές και ιεραρχικά οργανωμένες μορφές ανδρισμού, που μεταβάλλονται ιστορικά και κοινωνικά. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην κατασκευή της αρρενωπότητας κατά την παιδική ηλικία, με έμφαση στον ρόλο της παιδικής λογοτεχνίας ως μηχανισμού κοινωνικοποίησης και μετάδοσης κυρίαρχων προτύπων. Μέσω της ανάλυσης παιδικών εικονογραφημένων βιβλίων, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο αναπαρίσταται το αγόρι και πώς οι έμφυλοι ρόλοι είτε αναπαράγονται είτε αμφισβητούνται στο πλαίσιο της παιδικής αναγνωστικής εμπειρίας.

Λέξεις-κλειδιά: αρρενωπότητα, ηγεμονική αρρενωπότητα, κοινωνικοποίηση, παιδική λογοτεχνία, έμφυλες ταυτότητες

Abstract

Masculinity is not a fixed or biologically determined trait, but rather a social and cultural construct, formed and reproduced through everyday practices, discourses, and institutions. Raewyn Connell's theory of hegemonic masculinity highlighted the dynamic nature of masculinities, demonstrating that there are multiple and hierarchically organized forms of manhood that shift across historical and social contexts. This paper focuses on the construction of masculinity during childhood, with an emphasis on the role of children's literature as a mechanism of socialization and transmission of dominant norms. Through the analysis of illustrated children's books, it explores how the boy is represented and how gender roles are either reproduced or challenged within the framework of children's reading experiences.

¹Λογοπαίγνιο που κάνω με την λέξη antibiotic και την λέξη boy (αγόρι).

Keywords: masculinity, hegemonic masculinity, socialization, children's literature, gender identities

Αρρενωπότητα και παιδικό βιβλίο

Η συχνά χρησιμοποιούμενη φράση «τα αγόρια θα είναι αγόρια»² ενσωματώνει μια σειρά από παγιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις που συνδέουν τη βίαιη, τραχιά ή ακόμη και αντικοινωνική συμπεριφορά με το βιολογικό φύλο. Υποδηλώνει ότι τέτοιου είδους συμπεριφορές θεωρούνται φυσικά γνωρίσματα του ανδρικού φύλου και, ως εκ τούτου, αναμένονται και ενίοτε γίνονται αποδεκτές από την κοινωνία με κατανόηση ή ανοχή. Η φράση λειτουργεί ως μια εννοιολογική συντόμευση που οριοθετεί το σημασιολογικό περιεχόμενο του όρου «αγόρι», αποκαλύπτοντας παράλληλα τις πολιτισμικές προσδοκίες που το συνοδεύουν. Ωστόσο, τίθεται το ερώτημα: ποιο είναι το περιεχόμενο της έννοιας «αγόρι» στο σύγχρονο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο; Πώς συγκροτείται σήμερα η ανδρική ταυτότητα, και ποια στοιχεία τη συνθέτουν ή την αμφισβητούν;

Εικόνα1

Η έννοια της ανδρικής ταυτότητας δεν είναι στατική, αλλά αποτελεί προϊόν ιστορικών, κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζομένων. Μια συγκριτική ματιά σε εικαστικές αναπαραστάσεις του ανδρικού φύλου από διαφορετικές εποχές αποκαλύπτει τη ρευστότητα και τη διαπραγματεύσιμη φύση της αρρενωπότητας. Στην περίπτωση του πορτρέτου του Λουδοβίκου ΙΔ΄ της Γαλλίας (Εικ.1), η εικόνα του ανδρός ταυτίζεται με χαρακτηριστικά τα οποία, σύμφωνα με τα σημερινά δυτικά πρότυπα, δε θα θεωρούνταν κατεξοχήν «ανδρικά»: μακριά περιποιημένα μαλλιά, καλσόν, ψηλοτάκουνα παπούτσια και διακοσμητικά στοιχεία στην ενδυμασία. Ωστόσο, στο τότε ιστορικό πλαίσιο, αυτά τα

²«Τα αγόρια θα είναι αγόρια»: Μια φράση που χρησιμοποιείται για να τονιστεί ότι οι άνθρωποι δεν πρέπει να εκπλήσσονται όταν τα αγόρια ή οι άνδρες συμπεριφέρονται με τραχύ ή θορυβώδη τρόπο, καθώς αυτό θεωρείται μέρος του ανδρικού χαρακτήρα (*Boys will be boys*, Cambridge Dictionary, n.d.)

στοιχεία υποδήλωναν δύναμη, κύρος και αριστοκρατικότητα, προσδίδοντας στο ανδρικό σώμα συμβολικό βάρος και κοινωνική επιβολή.

Εικόνα 2

Αντίθετα, στον πίνακα του Πικάσο (Εικ.2) *Garçon à la pipe* (1905), παρατηρείται μια αισθητική απεικόνιση της ανδρικής φιγούρας που δεν εναρμονίζεται με τα σημερινά στερεοτυπικά πρότυπα του ανδρισμού. Το νεαρό αγόρι εικονίζεται να κρατά πίπα, στοιχείο που ίσως να συνδέεται με τον ανδρισμό, ωστόσο φέρει ένα στεφάνι από κόκκινα λουλούδια και περιβάλλεται από ένα λουλουδένιο, σχεδόν φανταστικό φόντο, που παραπέμπει σε θηλυκότητα ή σε μια παιγνιώδη ρευστότητα φύλου. Η στάση του σώματος και η εκφραστική του αμφισημία δημιουργούν ένα αισθητικό αποτέλεσμα που αποδομεί τη δυαδική διάκριση μεταξύ «αρρενωπότητας» και «θηλυκότητας».

Τα δύο αυτά καλλιτεχνικά παραδείγματα καταδεικνύουν με σαφήνεια ότι η έννοια του ανδρισμού συγκροτείται εντός ενός μεταβαλλόμενου πεδίου κοινωνικών συμβάσεων και πολιτισμικών προσδοκιών. Η ανδρική ταυτότητα, όπως και κάθε ταυτότητα φύλου, δεν είναι εγγενής ή βιολογικά καθορισμένη, αλλά διαμορφώνεται μέσω λόγων, εικόνων και συμβολικών συστημάτων που μεταβάλλονται στον χρόνο.

Η αρρενωπότητα, όπως αναδεικνύεται μέσα από θεωρητικές προσεγγίσεις των κοινωνικών επιστημών, συνιστά κοινωνική κατασκευή και όχι έμφυτο χαρακτηριστικό. Δεν αποτελεί μια σταθερή ή μονοσήμαντη έννοια, αλλά εγγράφεται σε ένα φάσμα ταυτοτήτων και εκφράσεων που μεταβάλλονται ανάλογα με τα ιστορικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα. Στο καθοριστικό έργο της, *Masculinities*³ (1995, 2005), η Raewyn Connell υποστηρίζει ότι η αρρενωπότητα δεν είναι βιολογικά προσδιορισμένη, αλλά κοινωνικά παραγόμενη μέσω μηχανισμών κοινωνικοποίησης, θεσμικών λόγων και καθημερινών πρακτικών. Κατά την Connell, το ανδρικό σώμα δεν είναι ουδέτερος φορέας, αλλά λειτουργεί ως «πεδίο μάχης» στο οποίο επιτελούνται και επιβάλλονται κανονιστικοί λόγοι γύρω από την έμφυλη ταυτότητα.

Αντίστοιχα, η Judith Butler (2009), στο έργο της γύρω από την επιτελεστικότητα του φύλου, αποδομεί τη δυϊκή διάκριση ανάμεσα στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο.

³ Το έργο *Masculinities* δημοσιεύθηκε αρχικά από τον R.W. Connell. Η συγγραφέας αργότερα προχώρησε σε αλλαγή φύλου και είναι πλέον γνωστή ως Raewyn Connell. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται το σημερινό της όνομα, σύμφωνα με τις σύγχρονες βιβλιογραφικές πρακτικές.

Υποστηρίζει ότι τα σωματικά χαρακτηριστικά δεν φέρουν έμφυλο νόημα εκ φύσεως· η έμφυλη διάστασή τους συγκροτείται μέσα από πολιτισμικές πρακτικές, επαναλαμβανόμενες επιτελέσεις και κοινωνικούς λόγους. Συνεπώς, το φύλο δεν συνιστά μία φυσική ή αυτονόητη δομή, αλλά ένα πολιτισμικά παραγόμενο και διαρκώς αναδιαμορφούμενο φαινόμενο. Μέσα από αυτές τις θεωρητικές οπτικές, καθίσταται σαφές ότι η αρρενωπότητα δεν είναι ούτε ουδέτερη ούτε καθολική, αλλά βαθιά ενταγμένη στις κοινωνικές δομές εξουσίας, τις πολιτισμικές συμβάσεις και τις σχέσεις φύλου (Butler, 2009, σ. 52).

Οι έννοιες της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας δεν απορρέει από το βιολογικό φύλο (*sex*), αλλά συγκροτείται μέσα από το κοινωνικό φύλο (*gender*), δηλαδή το σύνολο των πολιτισμικών και κοινωνικών προσδοκιών που αποδίδονται σε κάθε φύλο. Η κοινωνία καθορίζει και επιβάλλει συγκεκριμένες νόρμες ως προς το τι σημαίνει να είναι κανείς «άνδρας» ή «γυναίκα», δημιουργώντας ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο τα άτομα καλούνται να ενταχθούν και να διαμορφώσουν την ταυτότητά τους. Κατά συνέπεια, τα αγόρια κοινωνικοποιούνται συχνά υπό την προσδοκία να εκφράζουν ανδρισμό, ενώ αντίστοιχα τα κορίτσια να υιοθετούν χαρακτηριστικά θηλυκότητας. Στην περίπτωση των *cisgender*⁴ ατόμων, το κοινωνικά αναγνωρισμένο φύλο ταυτίζεται με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση τους, εντός αυτού του πλαισίου οι πολιτισμικά κατασκευασμένες έννοιες της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό την έμφυλη ταυτότητά τους (Burke, 1980, όπως αναφέρεται στην Μπούνα, 2019, σ. 31).

Σύμφωνα με την Κανατσούλη (2008), η έμφυλη ταυτοποίηση συνδέεται με κοινωνικά προσδιορισμένες προσδοκίες, οι οποίες δεν προκύπτουν από τη βιολογία, αλλά διαμορφώνονται πολιτισμικά. Οι ρόλοι των φύλων δεν είναι στατικές κατηγορίες, αλλά δυναμικές ταυτότητες που αναπαράγονται μέσα από θεσμούς, λόγους και καθημερινές πρακτικές. Η αρρενωπότητα, ειδικότερα, δεν αποτελεί αμετάβλητο χαρακτηριστικό, αλλά μπορεί να επαναπροσδιοριστεί μέσω στρατηγικών κοινωνικών μηχανισμών (Κανατσούλη, 2008, σ. 214).

Η Raewyn Connell, στο πλαίσιο της θεωρίας της για το φύλο και την εξουσία, απορρίπτει την ιδέα της αρρενωπότητας ως ενιαίου και μονοδιάστατου φαινομένου. Αντιθέτως, προτείνει ότι η αρρενωπότητα συγκροτείται μέσα από ένα πλέγμα πολλαπλών μορφών, οι οποίες διαπλέκονται με την εξουσία, το φύλο, τη φυλή, την τάξη και τη σεξουαλικότητα. Στο έργο της *Masculinities* (2005), διατυπώνει τη θεωρία της *ηγεμονικής αρρενωπότητας* (*hegemonic masculinity*), σύμφωνα με την οποία υπάρχουν διαφορετικοί τύποι ανδρισμού, οι οποίοι δεν κατέχουν ισότιμη θέση στο κοινωνικό και πολιτισμικό πεδίο.

Η *ηγεμονική αρρενωπότητα* αποτελεί το κυρίαρχο πρότυπο ανδρικής συμπεριφοράς, το οποίο νομιμοποιεί και διατηρεί την ανδρική υπεροχή στις πατριαρχικές κοινωνικές δομές. Συνδέεται, κατά κανόνα, με λευκούς, ετεροσεξουαλικούς,

⁴Cisgender, σε συντομία cis είναι τα άτομα που νιώθουν οικεία και αυθεντικά στο φύλο με το οποίο γεννήθηκαν.

μεσοαστικής τάξης άνδρες και λειτουργεί ως ιδεώδες που καθορίζει τι θεωρείται «αληθινά ανδρικό». Δίπλα σε αυτήν, η Connell περιγράφει τη *συνενοχική αρρενωπότητα* (*complicit masculinity*), η οποία αφορά άνδρες που, αν και δεν ενσαρκώνουν πλήρως το ιδεώδες της ηγεμονικής αρρενωπότητας, δεν το αμφισβητούν και επωφελούνται από τα προνόμια που αυτή συνεπάγεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν άνδρες που συμμετέχουν σε οικιακές ή γονεϊκές ευθύνες, χωρίς ωστόσο να χάνουν τη σχετική κοινωνική ισχύ που διαθέτουν έναντι των γυναικών.

Επιπλέον, η *υποδεέστερη αρρενωπότητα* (*subordinate masculinity*) αναφέρεται σε μορφές ανδρισμού που περιθωριοποιούνται ή στιγματίζονται από την ηγεμονική αρρενωπότητα, όπως η ομοφυλοφιλία ή οι πιο «θηλυκοποιημένες» εκφράσεις του ανδρικού φύλου (π.χ. συναισθηματική ευαισθησία). Τέλος, η *περιθωριοποιημένη αρρενωπότητα* (*marginalized masculinity*) αφορά άνδρες που αποκλείονται από την ηγεμονική θέση εξαιτίας παραγόντων όπως η φυλή, η κοινωνική τάξη, η αναπηρία ή άλλες διατομικές διακρίσεις (Connell, 2005, σσ. 67-86). Η προσέγγιση αυτή καταδεικνύει ότι η ανδρική ταυτότητα δεν συγκροτείται με ομοιογενή τρόπο, αλλά μέσα από ένα δυναμικό και ιεραρχημένο σύστημα έμφυλων σχέσεων, στο οποίο η εξουσία διαχέεται άνισα.

Τα παιδικά βιβλία, ήδη από τις απαρχές της παιδικής λογοτεχνίας, έχουν αποτελέσει σημαντικό μέσο κοινωνικοποίησης και πολιτισμικής ενσωμάτωσης, καθώς διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του αξιακού και κοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο εντάσσονται τα παιδιά. Όπως υποστηρίζουν οι Horst και Houston-Price (2015), η παιδική λογοτεχνία δεν λειτουργεί απλώς ως ψυχαγωγικό μέσο, αλλά ως μηχανισμός μετάδοσης κοινωνικών αξιών, κυρίαρχων πεποιθήσεων και πολιτισμικών προτύπων συμπεριφοράς. Μέσω της αφήγησης και της εικονογράφησης, τα παιδικά βιβλία διαμορφώνουν έμμεσα, αλλά βαθιά, τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, τους άλλους και τη θέση τους στον κοινωνικό κόσμο, περιλαμβανομένων και των έμφυλων ρόλων τους.

Έως και τα μέσα του 19ου αιώνα, η παιδική λογοτεχνία είχε ήδη συμβάλει καθοριστικά στην εδραίωση και αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων, προβάλλοντας διακριτά πρότυπα συμπεριφοράς για τα δύο φύλα. Σύμφωνα με τη Marshall (2004, σ. 261), τα βιβλία που απευθύνονταν σε αγόρια επικεντρώνονταν κυρίως σε αφηγήσεις ηρωισμού, περιπέτειας και εξερεύνησης, ενώ αντιθέτως, εκείνα που απευθύνονταν σε κορίτσια περιλάμβαναν ιστορίες που προωθούσαν ιδεατές εικόνες οικογενειακής γαλήνης, συναισθηματικής ευαισθησίας και μητρικής φροντίδας. Μέσω αυτής της λογοτεχνικής κατηγοριοποίησης, καθιερώθηκαν συγκεκριμένοι κοινωνικοί ρόλοι που νομιμοποιούσαν την ανδρική δραστηριότητα και την πρωτοβουλία, σε αντίθεση με τη γυναικεία παθητικότητα και τη φροντίδα. Τα στερεοτυπικά αυτά μοντέλα παρέμειναν ισχυρά και αναλλοίωτα έως και τις αρχές του 20ού αιώνα (Gooden&Gooden, 2001, σσ. 94-97).

Τα έμφυλα στερεότυπα διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές προσδοκίες που περιβάλλουν τους ρόλους των φύλων, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον κοινωνικό τους ρόλο ήδη από πολύ νεαρή

ηλικία. Όπως επισημαίνει η LaDow (1976, όπως παρατίθεται στο Gooden&Gooden, 2001), τα παιδιά τείνουν να ενσωματώνουν προκαθορισμένες αντιλήψεις για το φύλο μέσα από το λογοτεχνικό περιβάλλον που τους προσφέρεται.

Μεθοδολογικά ζητήματα

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να προσφέρει μια επικαιροποιημένη αποτύπωση της αναπαράστασης του αγοριού στα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία, εστιάζοντας στη συγκρότηση της αρρενωπότητας μέσα από το λόγο και την εικόνα. Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίστηκε στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, με αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις της κοινωνικής κατασκευής του φύλου και ειδικότερα της αρρενωπότητας. Εξετάστηκαν τόσο τα λεκτικά όσο και τα εικονογραφικά στοιχεία των επιλεγμένων βιβλίων, με στόχο την ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους αναπαρίσταται το αγόρι στο σύγχρονο αφηγηματικό περιβάλλον.

Το υλικό της μελέτης περιλαμβάνει 12 παιδικά εικονογραφημένα βιβλία που εκδόθηκαν στην Ελλάδα (τα περισσότερα μεταφρασμένα) από το 2021 έως το 2024 και απευθύνονται σε αναγνωστικό κοινό ηλικίας 4 έως 10 ετών. Βασικό κριτήριο της επιλογής αποτέλεσε η παρουσία του αγοριού ως κεντρικού πρωταγωνιστή, μάλιστα να απεικονίζεται εμφανώς στο εξώφυλλο. Τα παιδιά συχνά υιοθετούν πρότυπα ή στερεότυπα φύλου μέσα από τους χαρακτήρες που παρουσιάζονται στις ιστορίες που διαβάζουν και οδηγούνται σε ταυτίσεις. Η μελέτη μας αυτή επικεντρώνεται ακριβώς στο να αναδείξει μορφές αρρενωπότητας που προβάλλονται μέσα από αυτά τα παιδικά αναγνώσματα και ποια χαρακτηριστικά αποδίδονται στους αγορίστικους πρωταγωνιστές.

Τα βιβλία επιλέχθηκαν, κατά την επιτόπια έρευνά μας στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, στο παιδικό τμήμα. Η επιλογή περιορίστηκε στα βιβλία που βρίσκονταν στις προθήκες, καθώς αυτά ήταν ευκολότερα προσβάσιμα από τα παιδιά-αναγνώστες και εκτίθεντο με τρόπο που ανεδείκνυε το εξώφυλλό τους. Η συλλογή του υλικού πραγματοποιήθηκε στο διάστημα από τα τέλη Φεβρουαρίου έως τις αρχές Απριλίου 2025. Τα υπό εξέταση βιβλία προέρχονταν τόσο από τις νέες αφίσες όσο και από τις υπάρχουσες θεματικές προθήκες του παιδικού τμήματος. Η ανάλυση επικεντρώθηκε στο πώς αποτυπώνεται το αγόρι στις αφηγήσεις και την εικονογράφηση, με στόχο την ανάδειξη των κυρίαρχων ή εναλλακτικών μορφών αρρενωπότητας που προσλαμβάνουν τα παιδιά μέσα από την αναγνωστική εμπειρία. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο δείγμα περιλαμβάνεται μία εξαίρεση, όπου ο πρωταγωνιστικός χαρακτήρας δεν είναι ανθρωπίνος, ωστόσο προσδιορίζεται κειμενικά ως αγόρι.

Το υπό εξέταση υλικό

Μήπως είδες τον ελέφαντα; Ντέιβιντ Μπάροου (Ψυχογιός, 2024)

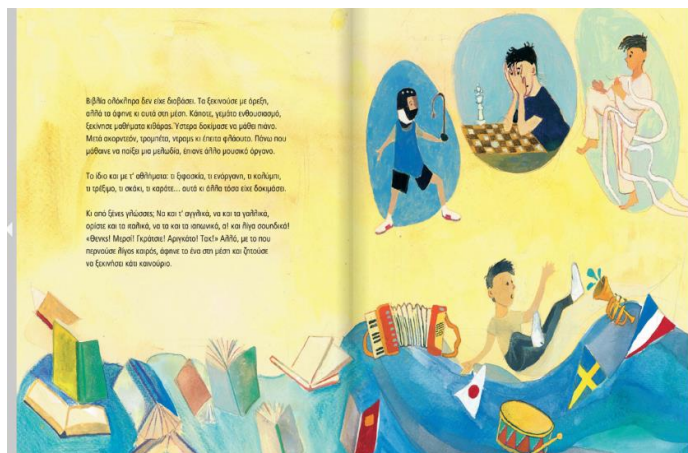
Εικόνα 3

Στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο *Μήπως είδες τον ελέφαντα;* του David Barrow, η ανδρική ταυτότητα παρουσιάζεται ως μια κοινωνικά κατασκευασμένη οντότητα, η οποία διαμορφώνεται μέσω της αφήγησης, της εικόνας και της καθημερινότητας (Εικόνα 3). Ο πρωταγωνιστής, ένα μαύρο αγόρι, ενσαρκώνει χαρακτηριστικά της ηγεμονικής αρρενωπότητας, όπως η αυτενέργεια, η κινητικότητα και η απουσία συναισθηματικής έκφρασης, λειτουργώντας ως ένα παιδί-άνδρας υπό διαμόρφωση. Η πατρική φιγούρα, αποστασιοποιημένη και αδρανής, ορατή μόνο μέσω των ποδιών του καθώς παρακολουθεί ποδόσφαιρο, λειτουργεί ως σύμβολο μιας σιωπηρής αλλά κυρίαρχης μορφής πατριαρχικής ανδρικής ταυτότητας, ενώ η μητέρα αναπαράγει τον παραδοσιακό ρόλο της φροντίδας, ενισχύοντας την έμφυλη διχοτόμηση του οικιακού χώρου.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η μεταφορά του ελέφαντα, ο οποίος, αν και παρών σε όλη την αφήγηση, παραμένει αόρατος για το αγόρι – μια αλληγορία για την αρρενωπότητα ως «ο ελέφαντας στο δωμάτιο», δηλαδή μια κοινωνική δύναμη που είναι πανταχού παρούσα αλλά σπάνια αναγνωρίζεται ή αποδομείται. Η καταληκτική σκηνή με τη χελώνα, η οποία αυτοπαρουσιάζεται ως ιδιαίτερα ικανή σε ένα ανταγωνιστικό παιχνίδι, λειτουργεί ως παιγνιώδης υπονόμηση της σύνδεσης ανάμεσα στην ικανότητα και τα στερεότυπα ισχύος που συχνά αποδίδονται στο ανδρικό φύλο. Το βιβλίο, επομένως, μέσα από τη δομή και τις εικόνες του, συντελεί όχι μόνο στην αναπαραγωγή αλλά και στη δυναμική αναδιαπραγμάτευση της ανδρικής ταυτότητας.

Όλα μισά – Κατερίνα Καρόγιαννη (Susaeta, 2024)

Στο *Όλα μισά* με εικονογράφηση του Αχιλλέα Ραζή, πρωταγωνιστής είναι ένα αγόρι, το οποίο, αν και αρχικά ανήσυχο και βιαστικό, σταδιακά μετασχηματίζεται σε φορέα βαθύτερης αντίληψης και συναισθηματικής πληρότητας. Στο πρώτο μέρος της αφήγησης, το αγόρι ενσαρκώνει μια σύγχρονη, αποπροσανατολισμένη αρρενωπότητα, εστιασμένη στην ποσότητα και όχι στην ουσία, χαρακτηριστικά που συνδέονται με το μοντέλο του «παραγωγικού» άνδρα που οφείλει να κατακτά και να μαθαίνει αδιάκοπα (Εικόνα 4).

Εικόνα 4

Η παρέμβαση του πατέρα, μέσα από μια σκηνή επαφής με τη φύση και τον ποιητικό λόγο, συνιστά σημείο καμπής, μεταδίδοντας στο αγόρι την αξία της παρατήρησης, της υπομονής και της ενσυναίσθησης – στοιχεία που παραδοσιακά αποκλείονται από την ηγεμονική αρρενωπότητα, αλλά εδώ εισάγονται ως όψεις μιας πιο «συμφυλιωτικής» ανδρικής ταυτότητας.

Η αντίστοιχη συμβολή της μητέρας ενισχύει αυτή τη στροφή, επιβεβαιώνοντας ωστόσο τη θέση της στο ρόλο της συναισθηματικής καθοδήγησης, αναπαράγοντας με ήπιο τρόπο το στερεότυπο της μητρότητας. Παρότι το αγόρι φαίνεται να επαναπροσδιορίζει την ανδρική του ταυτότητα μέσω της επαφής με την ποίηση της καθημερινότητας, το δεύτερο μέρος του βιβλίου αναπαράγει μια παραδοσιακή πατριαρχική αφήγηση, καθώς ως ενήλικος πλέον άνδρας αναλαμβάνει τον ρόλο του ατόμου που σώζει, μυώντας το «πολύτιμο κορίτσι» στα «αθόρυβα θαύματα» του κόσμου. Η εικονογράφηση, όπου ο ήρωας απεικονίζεται να πετά στον ουρανό⁵ μαζί με την αγαπημένη του, καθώς και η τελική σκηνή με τη δημιουργία της δικής τους ετεροκανονικής οικογένειας, εμπεδώνει τη φιγούρα του άνδρα ως καθοδηγητή και δασκάλου, ενώ η γυναίκα παραμένει στο ρόλο της δεκτικής ακροάτριας, μια σαφής αναπαραγωγή έμφυλων ιεραρχιών. Έτσι, παρόλο που το έργο ανοίγει ερμηνευτικά προς μια πιο ποιητική και ευαίσθητη εκδοχή αρρενωπότητας, τελικά καταλήγει στην παγίωση μιας συμβολικά κυρίαρχης ανδρικής ταυτότητας, με τον άνδρα να συγκεντρώνει τόσο τη γνώση όσο και τη δύναμη να καθοδηγεί.

Το αγόρι, το τρολ & η κιμωλία – AnneBooth (Εκδόσεις Μάρτης, 2024)

Στο εικονογραφημένο βιβλίο *Το Αγόρι, το Τρολ & η Κιμωλία* ο κεντρικός αφηγηματικός άξονας βασίζεται στη σχέση ανάμεσα σε ένα εξωστρεφές, ενεργητικό αγόρι και το «τρομακτικό» τρολ που ζει απομονωμένο σε μια σπηλιά, μια φιγούρα που, όπως αποκαλύπτεται, είναι τελικά ένα άλλο αγόρι, κρυμμένο και απομονωμένο από τους

⁵ Ο ήρωας του βιβλίου πετά μαζί με την αγαπημένη του στον ουρανό, σε μια σκηνή που παραπέμπει άμεσα στο εικαστικό μοτίβο του πίνακα *Πάνω από την πόλη* (*Over the Town*) του Marc Chagall.

άλλους (Εικόνα 5). Η αλληγορία του τρολ λειτουργεί εδώ ως αναπαράσταση της εναλλακτικής, περιθωριοποιημένης αρρενωπότητας, αυτής που δεν συμμορφώνεται με το κυρίαρχο, κοινωνικά αποδεκτό πρότυπο αγοριού.

Εικόνα5

Το τρολ παρουσιάζεται ως «τέρας» όχι λόγω της πραγματικής του φύσης, αλλά επειδή η διαφορετικότητά του —η εσωστρέφεια, η μοναχικότητα, η ευαλωτότητα— τον καθιστά αόρατο ή αποκρουστικό στα μάτια της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Παρότι το βιβλίο προωθεί με σαφήνεια τη δύναμη της συμπερίληψης και της δημιουργικότητας ως εργαλεία κατανόησης και φιλίας, παράλληλα αναπαράγει έμφυλα στερεότυπα, όπως τη συνεχή ενεργητικότητα του αρσενικού και τη παθητική/περιθωριακή τοποθέτηση του θηλυκού στο φόντο της αφήγησης —τόσο κειμενικής όσο και εικονογραφικής. Η κεντρική ανδρική φιγούρα είναι ο κινητήριος μοχλός της αλλαγής, ενώ το κορίτσι εμφανίζεται είτε να έχει παθητικούς ρόλους είτε ως ήσυχη τερματοφύλακας στο παιχνίδι των αγοριών.

Την ίδια στιγμή, η πράξη της ζωγραφικής λειτουργεί ως συμβολική πράξη αποδοχής και επανοικειοποίησης της ανδρικής ταυτότητας: το παιδί-τρολ «ξαναγράφει» τον εαυτό του όχι ως τέρας, αλλά ως παιδί που μπορεί να συνυπάρχει. Η τελική εικόνα, όπου όλα τα παιδιά (ανεξαρτήτως φύλου) ζωγραφίζουν μαζί, επιχειρεί να οραματιστεί έναν χώρο ισότητας και ενότητας, ωστόσο ο φορέας της μεταμόρφωσης και της «σωτηρίας» παραμένει το αγόρι, ενισχύοντας την παραδοσιακή αφήγηση του ανδρικού υποκειμένου ως καθοδηγητή. Το έργο, επομένως, προσφέρει έναν σύνθετο στοχασμό πάνω στην ανδρική ταυτότητα, φέρνοντας στο φως τις υπόγειες συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών μορφών αρρενωπότητας, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζει την ανάγκη για συλλογική δημιουργικότητα και συμπερίληψη ως βάση για ουσιαστική κοινωνική ένταξη.

Πολύ ψηλά – Matt Hunt (Εκδόσεις Μάρτης, 2024)

Στο εικονογραφημένο βιβλίο *Πολύ Ψηλά*, το αγόρι και ο πατέρας του απεικονίζονται με βάση τα τυπικά χαρακτηριστικά του ανδρικού φύλου (σωματικά χαρακτηριστικά, ρουχισμός, δραστηριότητες), ωστόσο η σχέση τους επιτελεί μια συναισθηματικά ανοιχτή μορφή αρρενωπότητας, που δεν στηρίζεται στην εξουσία ή στην απόσταση, αλλά στη σωματική εγγύτητα, τη φροντίδα και την καθημερινή συνύπαρξη (Εικόνα 6).

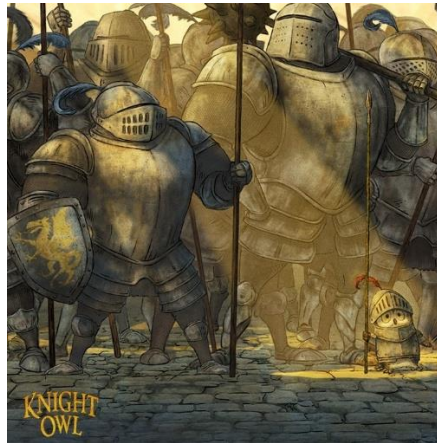
Εικόνα6

Η πράξη του πατέρα να σηκώνει το παιδί στους ώμους, να το κρατά σφιχτά και να δέχεται τα μικρά του ξεσπάσματα (π.χ. όταν τραβάει τα μαλλιά του) προβάλλει μια αρρενωπότητα που εμπεριέχει την ευαλωτότητα και την ανταπόκριση στις συναισθηματικές ανάγκες του άλλου. Παράλληλα, η δυναμική μεταξύ τους δεν αναπτύσσεται μέσα από περιπέτεια ή επίτευγμα, αλλά μέσα από την παρατήρηση του απλού, του μικρού, του φυσικού –κάτι που υποδηλώνει μια ήπια μορφή πατρικής ηγεσίας, όπου ο πατέρας καθοδηγεί όχι με λόγια, αλλά με παρουσία. Το παιδί από την πλευρά του, μολονότι συμμορφώνεται με το πρότυπο του «αγοριού» στην εικονογράφηση, λειτουργεί εξίσου ως παρατηρητής και στοχαστής, καθώς εντοπίζει πασχαλίτσες, βατράχια και μυρμηγκία, και σταδιακά μεταμορφώνεται από εξαρτημένος και προσκολλημένος στο πλευρό του πατέρα του σε αυτόνομο άτομο. Η τελική του απάντηση «λέω να περπατήσω» υποδηλώνει μια συμβολική μετάβαση προς τη συνειδητή αυτονομία, ενώ η αποδοχή του «καλά, έστω για λίγο» και η τελική αγκαλιά, επιστρέφει στη βασική αξία της σχέσης: την αμοιβαιότητα, την ασφάλεια και την άνευ όρων πατρική φροντίδα. Αν και το βιβλίο παραμένει εντός ενός ετεροκανονικού και έμφυλα διαχωρισμένου πλαισίου (αποκλειστικά αρσενικοί χαρακτήρες, απουσία μητρικής φιγούρας), αναδεικνύει μια νέα εκδοχή ανδρισμού, συνυφασμένη με τη σωματική εγγύτητα και τη συναισθηματική ανταπόκριση, μια αρρενωπότητα που «ανεβάζει ψηλά», όχι μέσω ισχύος, αλλά μέσω σχέσης.

Ένας πραγματικός ιππότης – Christopher Denise (Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2024)

Το εικονογραφημένο παραμύθι *Ένας Πραγματικός Ιππότης* επαναδιαπραγματεύεται το πρότυπο του γενναίου αρσενικού ήρωα, παρουσιάζοντας μια μικρή αρσενική κουκουβάγια, τον Βάγια, ο οποίος ονειρεύεται να γίνει ιππότης. Σε έναν κόσμο όπου η γενναιότητα συνδέεται με τη δύναμη, τη σωματικότητα και τη μάχη, ο Βάγιας αντιπροσωπεύει έναν αντισυμβατικό ήρωα που δεν πληροί τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά του ανδρισμού, αλλά κατορθώνει να αποδείξει την αξία του μέσα από την ευφυΐα, την επιμονή και τη συναισθηματική του διαθεσιμότητα (Εικόνα 7).

Εικόνα 7

Παρότι οι ιππότες εμφανίζονται παραδοσιακά θωρακισμένοι, ισχυροί και απρόσωποι, ο Βάγιας ξεχωρίζει ακριβώς χάρη στην ευαλωτότητά του, τον παίρνει ο ύπνος και δυσκολεύεται με τον εξοπλισμό. Όταν τελικά αντιμετωπίζει έναν δράκο, δεν καταφεύγει στη βία, αλλά αναπτύσσει σχέση μαζί του: του προσφέρει πίτσα, μιλούν, γελούν και αναγνωρίζουν τις κοινές τους εμπειρίες. Η σκηνή αυτή αποδομεί πλήρως το στερεότυπο της ανδρικής σύγκρουσης, προτείνοντας τον διάλογο και τη σύνδεση ως στοιχεία γενναιότητας. Επιπλέον, το γεγονός ότι ο δράκος καταλήγει φίλος του, και όχι εχθρός, προσδίδει στο αφήγημα μια φιλοσοφία μη-ανταγωνιστικού ανδρισμού, η οποία συνδυάζει τη φαντασία με την τρυφερότητα. Ο Βάγιας δεν αρνείται τη φαντασίωση της ηρωικότητας, αλλά την επανανοηματοδοτεί: γίνεται ιππότης όχι επειδή κυριαρχεί, αλλά επειδή αποδέχεται τον εαυτό του και σχετίζεται με τους άλλους. Αν και η αφήγηση και η εικονογράφηση συμμορφώνονται ως προς το φύλο (το αγόρι-κουκουβάγια έχει ανδρική ταυτότητα, οι ιππότες είναι όλοι ανδρικές φιγούρες), το βιβλίο προσφέρει μια εναλλακτική ανδρική ταυτότητα, μέσα από την ευγένεια, την επιμονή και την ενσυναίσθηση, αξίες που συχνά απουσιάζουν από την παραδοσιακή αρρενωπότητα.

Το αγόρι που έφερε το χιόνι – Hollie Hughes (Εκδόσεις Μάρτης, 2023)

Το Αγόρι που Έφερε το Χιόνι πραγματεύεται την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης και της ενσυναίσθησης μέσα από το βλέμμα ενός άστεγου αγοριού, του Κούνιν, το οποίο ζει μαζί με τους γονείς του στο περιθώριο μιας αδιάφορης πόλης. Η εικονογράφηση και η αφήγηση συγκροτούν έναν ορατό και ταυτόχρονα αόρατο ανδρικό χαρακτήρα, καθώς ο Κούνιν εμφανίζεται ως ευάλωτο, σιωπηλό και μη-επιθετικό αγόρι, το οποίο όμως φέρει μια εσωτερική ποιητικότητα, μια δύναμη φαντασίας και ουσιαστικής παρέμβασης (Εικόνα 8).

Εικόνα 8

Σε αντίθεση με τα κυρίαρχα πρότυπα ηγεμονικής αρρενωπότητας, που βασίζονται στην κυριαρχία, τον ανταγωνισμό και την αποστασιοποίηση, ο Κουίν αναδεικνύει μια μη βίαιη, συμπονετική ανδρική ταυτότητα, η οποία διαμεσολαβείται μέσα από το χιόνι – ένα συμβολικό στοιχείο φροντίδας, καθαρότητας και μεταμόρφωσης. Η πράξη του να μεταμορφώσει την πόλη με μια μαγική χιονόμπαλα δεν του προσδίδει εξουσία ή ηρωισμό με την παραδοσιακή έννοια, αλλά ενεργοποιεί τις συλλογικές αξίες, προσκαλώντας την κοινότητα σε αλληλοβοήθεια. Η παρουσία του κοκκινολαίμη ως συνοδοιπόρου προσθέτει μια ποιητική διάσταση, αλλά και λειτουργεί ως σύμβολο αμοιβαιότητας και συναισθηματικού δεσίματος, ενισχύοντας τη σύνδεση του αγοριού με τον φυσικό και ηθικό του κόσμο. Παρά την εσωτερική του αμφιβολία για το αν η φροντίδα θα επιβιώσει μετά το τέλος του χειμώνα, η κοινότητα δείχνει ότι έχει μετασχηματιστεί – μια θεματική που ενισχύεται στην τελική εικόνα του νέου σπιτιού. Σε επίπεδο εικονογράφησης, η επιλογή έντονων χρωμάτων και η παρουσία παιδιών με διαφορετικά σώματα και χαρακτηριστικά (π.χ. το κορίτσι με το αμαξίδιο) προτείνουν έναν συμπεριληπτικό κόσμο, όπου η αρρενωπότητα δεν εδράζεται στην υπεροχή ή τη σωματική ικανότητα, αλλά στη φροντίδα και την αμοιβαιότητα. Έτσι, το βιβλίο προσφέρει έναν εναλλακτικό τρόπο συγκρότησης της ανδρικής ταυτότητας: όχι μέσα από κυριαρχία, αλλά μέσω της ενσυναίσθησης, της ποιητικής πράξης και της εμπλοκής με τον Άλλο. Ο Κουίν, ως φορέας αυτής της ταυτότητας, επιτρέπει την αναπλαισίωση του αγοριού όχι ως ήρωα-κατακτητή, αλλά ως φορέα αλλαγής μέσα από την ευαλωτότητα.

Το καταφύγιο της λύπης – Anne Booth (Εκδόσεις Μάρτης, 2023)

Στο εικονογραφημένο παραμύθι *Το Καταφύγιο της Λύπης* της Anne Booth, η αρρενωπότητα παρουσιάζεται ως ένα πεδίο στοχασμού, αποδοχής και ενσυναίσθησης, μακριά από τα παραδοσιακά στερεότυπα που θέλουν το αγόρι να είναι συναισθηματικά αποστασιοποιημένο και ψυχικά άτρωτο. Ο αφηγηματικός ήρωας, ένα αγόρι που ζει μαζί με τη Λύπη του, φτιάχνει για αυτήν ένα καταφύγιο: ένα ασφαλές μέρος για να κατοικήσει. Το παιδί δεν προσπαθεί να εξοβελίσει το αρνητικό συναίσθημα, ούτε το απορρίπτει· αντίθετα, το καλωσορίζει, το περιθάλλει και το τιμά, εκφράζοντας ένα είδος ενσυναισθητικής αρρενωπότητας που έρχεται σε αντίθεση με την ηγεμονική εκδοχή της (Εικόνα 9).

Εικόνα 9

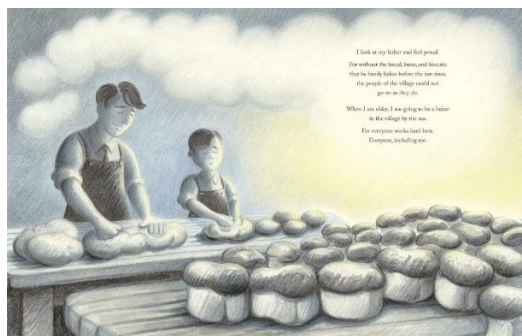
Μέσα από τη φροντίδα του για τη Λύπη, της δίνει χώρο, χρόνο, φως, σκοτάδι, εποχές και παρουσία, και το αγόρι συγκροτεί έναν ψυχικά ώριμο και εσωτερικά επεξεργασμένο εαυτό, που αρνείται να ανδρωθεί μέσω της καταπίεσης των συναισθημάτων του. Η εικονογράφηση ενισχύει αυτή τη στάση μέσα από ψυχρά χρώματα και γήινες αποχρώσεις, που οπτικοποιούν τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού, αλλά και τις μεταβάσεις του, με αποκορύφωμα τη συμβολική αλλαγή ρούχων στο τέλος, όπου το αγόρι φορά κόκκινο μπλουζάκι, χρώμα ζωής και ανανέωσης. Αν και η απεικόνισή του είναι σύμφωνη με τα στερεότυπα του φύλου του, η συναισθηματική του στάση υπονομεύει την κανονιστική αφήγηση της αρρενωπότητας ως συνώνυμης της δύναμης και της δράσης. Αντιθέτως, η δύναμη εδώ εντοπίζεται στην επαφή με την ευαλωτότητα, στην αναγνώριση της εσωτερικότητας και στη θεσμοποίηση της θλίψης ως φυσικής, ανθρώπινης εμπειρίας. Η φράση «και θα κοιτάζουμε τον κόσμο, και θα ανακαλύπτουμε πόσο όμορφος είναι. Μαζί.» συνιστά μια ριζοσπαστική υπενθύμιση πως η ψυχική ευαισθησία δεν αναιρεί την ανδρική ταυτότητα, τη συμπληρώνει. Μέσα σε ένα λογοτεχνικό πεδίο που συχνά προάγει τον ηρωισμό, την περιπέτεια και την εξωτερική δράση ως βασικά χαρακτηριστικά του αγοριού, το *Καταφύγιο της Λύπης* προτείνει ένα ήπιο, εσωτερικό πρότυπο ανδρικής ωρίμανσης, το οποίο χωρά και τη θλίψη χωρίς ενοχή.

Ο φούρναρης πλάι στη θάλασσα – Πόλα Γουάιτ (Εκδόσεις Μάρτης, 2023)

Στο εικονογραφημένο βιβλίο *Ο Φούρναρης Πλάι στη Θάλασσα* της Paula White η αφήγηση επικεντρώνεται σε ένα νεαρό αγόρι που αρχικά αμφισβητεί την επαγγελματική και κοινωνική αξία του πατέρα του, επειδή δεν είναι ψαράς, αλλά φούρναρης. Η κρίση αυτή στηρίζεται σε μια ηγεμονική αντίληψη αρρενωπότητας, σύμφωνα με την οποία ο «πραγματικός άνδρας» είναι ο δυνατός, ο ανθεκτικός, αυτός που αντιμετωπίζει το φυσικό στοιχείο (τη θάλασσα) και επιβεβαιώνει την αξία του μέσω σωματικού μόχθου.

Οι ψαράδες αποκαλούνται «ατρόμητοι», εικονογραφούνται ως στιβαροί άνδρες που κουβαλούν τελάρα, και λειτουργούν ως φορείς της εργατικής, παραδοσιακής, «σκληρής» αρρενωπότητας, ενώ οι γυναίκες παραμένουν στο περιθώριο της αφήγησης, αποκαλούμενες «εργατικά κορίτσια» που καθαρίζουν και συσκευάζουν, συντηρώντας τη διχοτόμηση της εργασίας με βάση το φύλο. Η ανατροπή έρχεται όταν ο πατέρας αναλαμβάνει να επανανοηματοδοτήσει το επάγγελμά του, όχι ως κατώτερο αλλά ως

ουσιαστικό και αναπόσπαστο μέρος της κοινότητας. Μέσα από επιχειρήματα που συνδέουν το ψωμί με την καθημερινότητα όλων, από τους μαραγκούς μέχρι τις συσκευάστριες, αναδύεται μια εναλλακτική αρρενωπότητα, η οποία βασίζεται όχι στη φυσική δύναμη, αλλά στη φροντίδα, τη συνέπεια και τη σύνδεση με τις ανάγκες των άλλων. Το αγόρι, που αρχικά εσωτερικεύει την απαξίωση, μέσα από τη διαδικασία της εμπλοκής (π.χ. το σακί με το αλεύρι) αρχίζει να αποδέχεται και τελικά να ενσωματώνει την ταπεινή αλλά στέρεη ταυτότητα του πατέρα του, υιοθετώντας ένα πρότυπο ανδρισμού που αντιστέκεται στην ανάγκη για υπεροχή (Εικόνα 10).

Εικόνα 10

Παρ' όλα αυτά, το βιβλίο παραμένει εντός των παραδοσιακών έμφυλων ορίων, καθώς η συμμετοχή των γυναικών περιορίζεται σε ρόλους υποστηρικτικούς, και η εικονογράφηση ενισχύει τον έμφυλο διαχωρισμό των σωμάτων. Το εικονογραφημένο βιβλίο τελικά διαπραγματεύεται μια μορφή «ήπιας αρρενωπότητας», η οποία συνδυάζει το ήθος της εργατικότητας με την κοινωνική αξία της προσφοράς, χωρίς να απειλείται από την απουσία δύναμης ή ηρωισμού.

Όταν ανοίγω τα φτερά μου – Μαρτς Ματζέφσκι (Εκδόσεις Διόπτρα, 2023)

Το εικονογραφημένο παραμύθι *Όταν Ανοίγω τα Φτερά μου* του Marc Majewski προσφέρει μια εξαιρετικά ευαίσθητη αναπαράσταση της μη κανονιστικής αρρενωπότητας, καθώς και της δύναμης της πατρικής αποδοχής απέναντι σε έναν γιο που εκφράζει τη διαφορετικότητά του μέσα από το σώμα, την κίνηση και τη δημιουργία. Ο πρωταγωνιστής, ένα μικρό αγόρι, ζει σε ένα περιβάλλον τυπικά ετεροκανονικό, αλλά το ίδιο λειτουργεί με τρόπο που υπερβαίνει τα στερεότυπα φύλου: φορά φτερά, κινείται χορευτικά, δημιουργεί έναν εσωτερικό κόσμο βασισμένο στην ελευθερία και την ονειρικότητα.

Η σύγκρουση προκύπτει όταν συναντά την κοινωνική πραγματικότητα – μια ομάδα παιδιών, κυρίως αγοριών, που το χλευάζουν, το τραυματίζουν συμβολικά (του σκίζουν τα φτερά) και του αρνούνται το δικαίωμα στην έκφραση (Εικόνα 11).

Εικόνα 11

Η στάση των άλλων αγοριών βασίζεται στην *ηγεμονική αρρενωπότητα* που ορίζει ποια ανδρική συμπεριφορά είναι αποδεκτή και ποια όχι, ενισχύοντας τον αποκλεισμό οποιασδήποτε «θηλυκοποιημένης» ή ευάλωτης μορφής έκφρασης. Το παιδί, αρχικά αποσύρεται, αλλά δεν καταρρέει: με τη βοήθεια του πατέρα του, μιας φιγούρας που, παρότι εμφανίζεται παραδοσιακά αρρενωπή, ενσαρκώνει μια τρυφερή, αποδεκτική και δημιουργική πατρότητα, ξαναβρίσκει το θάρρος να «ξαναράψει τα φτερά του» και να επιστρέψει στον κόσμο. Η μεταφορά της πεταλούδας γίνεται έτσι ένα σύμβολο ταυτότητας, αυτονομίας και μετάβασης, που δεν συνδέεται με το βιολογικό φύλο αλλά με την ψυχική επιθυμία να «πετάξει» κανείς ελεύθερα. Το αγόρι δεν αλλάζει για να ενσωματωθεί, *επιμένει να είναι ο εαυτός του*. Το γεγονός ότι η τελική σκηνή δείχνει αυτόν και το κορίτσι να πετούν μαζί, αφήνοντας πίσω τα άλλα παιδιά, συνιστά μια πράξη συμβολικής λύτρωσης και συμμαχίας απέναντι στην κανονικότητα. Το βιβλίο συγκροτεί μια μορφή ανδρισμού που δεν χρειάζεται να συμμορφωθεί, αλλά αντλεί τη δύναμή της από την ευαλωτότητα, τη φαντασία και τη δημιουργική αντίσταση.

Δυο μικροί ιππότες – Bjørn F. Rørvik (2023)

Το εικονογραφημένο βιβλίο *Δυο Μικροί Ιππότες* αποδομεί με χιουμοριστικό τρόπο τον μύθο του «ηρωικού άνδρα-σωτήρα», προτείνοντας μια παρωδιακή αφήγηση των παραδοσιακών αρρενωποτήτων, μέσα από δύο απρόβλεπτους ιππότες: τον Τριαντάφυλλο και τον Μπουμ. Οι δύο ήρωες είναι στερεοτυπικά αρσενικοί στη μορφή, με πανοπλίες και σπαθιά, αλλά εμφανίζονται ασυμβίβαστοι με την κλασική εικόνα του γενναίου και αποφασιστικού άνδρα: ο ένας είναι διστακτικός, ανασφαλής με την εμφάνισή του, ενδιαφέρεται για τη μόδα και την αισθητική (λεοπάρ μπότες, πριγκιπικά ρούχα), ενώ ο άλλος είναι γκαφατζής και ευάλωτος. Μέσα από αυτό το πλαίσιο, το βιβλίο παρωδεί τις νόρμες της ηγεμονικής αρρενωπότητας, τονίζοντας ότι το φύλο είναι περισσότερο μια σειρά από ρόλους που μπορούν να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και τελικά να αντιστραφούν (Εικόνα 12).

Εικόνα 12

Η πριγκίπισσα, αρχικά τοποθετημένη στον στερεοτυπικό ρόλο του θηλυκού που χρειάζεται διάσωση, αποδεικνύεται ανεξάρτητη, δυναμική και να αυτενεργεί: βάφει το πρόσωπό της, αλλάζει τα ρούχα της, αποφασίζει να μη γυρίσει στο κάστρο, επιλέγει να πάει σε συναυλίες και δηλώνει ρητά: «κουραστικό είναι που ποτέ δεν μου δίνουν την άδεια να κάνω κάτι μόνη μου!». Η έντονη φεμινιστική φωνή της αμφισβητεί τον πυρήνα της παραδοσιακής αφήγησης, όπου το κορίτσι πρέπει να συνοδεύεται και να προστατεύεται. Παράλληλα, το βιβλίο υπονομεύει τη διχοτόμηση μεταξύ ανδρισμού και θηλυκότητας, με τον Τριαντάφυλλο να φλερτάρει με την ιδέα των πριγκιπικών παπουτσιών, να δείχνει ενδιαφέρον για μακιγιάζ και glitter, και τελικά να δηλώνει πως «θα τα κρατήσει για τον χορό των Χριστουγέννων τα γοβάκια», μια σαφής ένδειξη ανοίγματος της αρρενωπότητας σε πιο ρευστές και μη δυαδικές μορφές έκφρασης ταυτότητας.

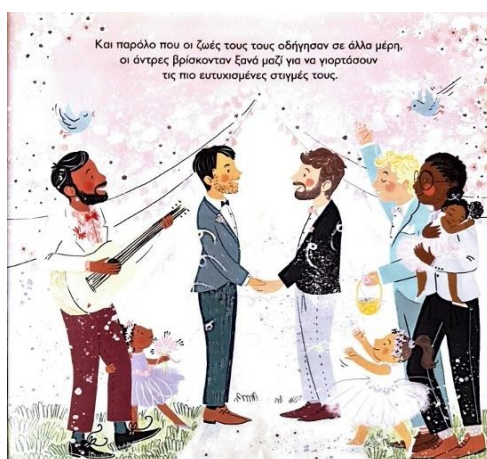
Το βιβλίο δεν επιβάλλει κάποιο ηθικό δίδαγμα αλλά, μέσα από το παιχνίδι και τη φάρσα, προτείνει ένα ριζικά απελευθερωμένο πρότυπο φύλου, όπου το αγόρι μπορεί να θέλει και μύτες και λιπγκλός, όπου η πριγκίπισσα δεν θέλει να τη σώσουν, και όπου η δράκαινα δεν πρέπει να θανατωθεί, γιατί είναι απλώς άλλη μια φωνή που έχει δικαίωμα ύπαρξης. Το βιβλίο τελικά συγκροτεί έναν παραμυθιακό κόσμο ρευστών ταυτοτήτων και σχέσεων.

Τα αγόρια – Lauren Ace (Εκδόσεις Key Books, 2022)

Το πολυπολιτισμικό εικονοβιβλίο *Τα Αγόρια* παρουσιάζει την πορεία τεσσάρων αγοριών, ενός λευκού, δύο μαύρων και ενός ασιατικής καταγωγής, από τη νηπιακή ηλικία έως την ενηλικίωση, χαρτογραφώντας την εξελικτική διαδικασία της ανδρικής ταυτότητας μέσα από τη φιλία, την απόσταση και την επανασύνδεση. Η αφήγηση διαπλέκει προσωπικές προτιμήσεις, χαρακτήρες και ενδιαφέροντα (τέχνη, μουσική, ανάγνωση, μηχανική), αναγνωρίζοντας εξ αρχής ότι η ανδρική ταυτότητα δεν είναι μονοσήμαντη, αλλά πολυδιάστατη και μοναδική για τον καθένα.

Στην παιδική τους ηλικία, τα αγόρια παρουσιάζονται σε έναν κόσμο που ενθαρρύνει την ποικιλία και την ισότητα: φροντίζουν μικρότερες αδελφές, παίζουν με κορίτσια, συμμετέχουν στη ζωή της κοινότητας, προτείνοντας έτσι ένα πρότυπο μη ηγεμονικής αρρενωπότητας, που ενσωματώνει τη φροντίδα, την ενσυναίσθηση και τη

συνεργασία. Καθώς όμως εισέρχονται στην εφηβεία, η κοινωνική πίεση για ανταγωνιστικότητα, ανεξαρτησία και ανδρισμό τους απομακρύνει προσωρινά τον έναν από τον άλλον. Ο καθένας ακολουθεί την πορεία του: σπουδές, σχέσεις, κοινωνικοποίηση. Αυτή η μετάβαση, χαρακτηριστική της αρρενωπότητας ως διαρκούς διαπραγμάτευσης, καταλήγει όχι σε ρήξη, αλλά σε επανασύνδεση μέσω συναισθηματικής ωρίμανσης. Ως ενήλικες, οι ήρωες παρουσιάζονται να συμμετέχουν ενεργά στην καθημερινότητα των παιδιών τους, φροντίζουν, παίζουν, μαγειρεύουν, και, μάλιστα, ένας εξ αυτών παντρεύεται με έναν άλλον άνδρα και με πλήρη αποδοχή από όλους (Εικόνα 13).

Εικόνα 13

Το βιβλίο έτσι αποδομεί την ετεροκανονικότητα χωρίς να την στιγματίζει ή να την αντιπαραθέτει συγκρουσιακά, παρουσιάζοντας τη σεξουαλική ποικιλομορφία ως φυσικό μέρος της κοινότητας. Η τελευταία εικόνα, με τους τέσσερις φίλους και τα παιδιά τους στην παραλία, ολοκληρώνει έναν κύκλο ζωής που στηρίζεται στη συντροφικότητα, την οικειότητα και τη μη συγκρουσιακή αρρενωπότητα. Το έργο λειτουργεί ως ένα μοντέλο περιεκτικής ανδρικής ταυτότητας, συνδέοντας το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον όχι μέσα από τη δύναμη ή την εξουσία, αλλά μέσα από τη σχέση, τη μνήμη και τη φροντίδα.

Γαλάζιος καβαλάρης – Valerio Geraldo (Εκδόσεις Παπαδόπουλος, 2021)

Το σιωπηλό ή silent book *Ο Γαλάζιος Καβαλάρης* αποτελεί ένα σπάνιο και εικαστικά ισχυρό παράδειγμα κατασκευής ανδρισμού μέσω της εικονογράφησης. Ο πρωταγωνιστής, μια αρσενική φιγούρα καβαλάρη, ενσαρκώνει το αρχέτυπο του μοναχικού ήρωα, ντυμένος στα γαλάζια, υπεύθυνος ένα λευκό άλογο και διατρέχοντας ένα μεταφυσικό τοπίο. Η χρωματική παλέτα, περιορισμένη σε γαλάζιο, γκρι και λευκό, εντείνει την αίσθηση εσωτερικότητας, σιωπής και αποστασιοποίησης, αναδεικνύοντας έναν τύπο αρρενωπότητας που δεν εδράζεται στην επιβολή ή τον ηρωισμό, αλλά στη σχέση με τον εαυτό, το τοπίο και τον Άλλο (Εικόνα 14).

Εικόνα14

Η απουσία διαλόγου ή αφηγηματικού λόγου αφήνει χώρο στην οπτική ανάγνωση των συναισθημάτων και στην αυτοσχέδια ερμηνεία των κινήσεων, των στάσεων και των συμβόλων. Ο καβαλάρης δεν εμφανίζεται ως «κυρίαρχος», αλλά μάλλον ως ποιητική φιγούρα, που ενσωματώνει τη μελαγχολία, τη φροντίδα και την ενσυναισθητική κίνηση προς τους άλλους, ιδιαίτερα προς τα ζώα και τη φύση. Μέσα από τη χρήση του άλογου, αντλούνται κλασικά μοτίβα αρρενωπικής ισχύος, όμως εδώ ανατρέπονται ή αποδομούνται καθώς συμβιώνουν με τη θλίψη και τη σιωπή. Η εικονογράφηση λειτουργεί ως εναλλακτικό εργαλείο αφήγησης αρρενωπότητας, όχι μέσα από τη δράση ή τη νικηφόρα έκβαση, αλλά μέσα από την παρατήρηση, τη μετακίνηση και την αποδοχή. Η απουσία γυναικείων ή άλλων ετερόφυλων χαρακτήρων δεν αναιρεί την παρουσία του Άλλου· ο Γαλάζιος Καβαλάρης κινείται σε σχέση με τον κόσμο, και όχι εναντίον του. Επομένως, το έργο προσφέρει έναν οραματικό τύπο ανδρικής ταυτότητας, βαθιά υπαρξιακό, μη-λεκτικό και σωματικό, που τοποθετεί τον ήρωα όχι στο κέντρο της εξουσίας, αλλά στο περιθώριο της αφήγησης, εκεί που ανθίζει η αποδοχή του συναισθήματος και της μοναξιάς.

Συμπεράσματα

Η μελέτη των εικονογραφημένων βιβλίων που αναλύθηκαν αποκαλύπτει ένα ευρύ φάσμα κατασκευών της αρρενωπότητας, το οποίο εκτείνεται από τις παραδοσιακές, στερεοτυπικές μορφές έως τις εναλλακτικές, ενσυναισθητικές και συχνά υπονομευτικές εκδοχές της ανδρικής ταυτότητας. Στα περισσότερα έργα, η αρρενωπότητα δεν εμφανίζεται ως σταθερό, μονολιθικό χαρακτηριστικό, αλλά ως κοινωνικά διαμορφωμένη, πολιτισμικά διαπραγματεύσιμη και αφηγηματικά ρευστή εμπειρία.

Σε παραμύθια όπως *Ο Φούρναρης Πλάι στη Θάλασσα* ή *Τα Αγόρια*, η αρρενωπότητα αποτυπώνεται μέσα από εργατικές και οικογενειακές πρακτικές, οι οποίες παραπέμπουν σε έναν τύπο «ήπιας» αρρενωπότητας, συνδεδεμένης με την προσφορά και την κοινότητα. Αντίθετα, σε κείμενα όπως *Δυο Μικροί Ιππότες* ή *Όταν Ανοίγω τα Φτερά μου*, οι ήρωες αμφισβητούν ενεργά τα πρότυπα ηρωισμού και κανονικότητας, προτείνοντας ρευστές, εκφραστικές και queer-ενδεχόμενες μορφές ταυτότητας, που προσεγγίζουν την αρρενωπότητα ως φανταστική και δημιουργική διαδικασία συγκρότησης του εαυτού, απομακρυσμένη από τις παραδοσιακές επιταγές έμφυλης συμμόρφωσης.

Τα μοτίβα της φιλίας, της συντροφικότητας και της ευαλωτότητας (π.χ. *Το Καταφύγιο της Λύπης*, *Το Αγόρι που Έφερε το Χιόνι*) αναδεικνύουν τη δυνατότητα μιας

ανδρικής ταυτότητας απαλλαγμένης από την ηγεμονική επιβολή και συνδεδεμένης με την ψυχική ενσυναίσθηση και την ποιητική ύπαρξη. Εν τω μεταξύ, παραμύθια όπως *Το Αγόρι, το Τρολ & η Κιμωλία* ή *Μήπως Είδες τον Ελέφαντα;* δείχνουν πώς η αρρενωπότητα διαμορφώνεται μέσα από τη σχέση με τον Άλλο, το βλέμμα και τη σιωπή, σε ένα πλαίσιο συμβολικής αποδοχής της διαφορετικότητας.

Σημαντικό εύρημα αποτελεί και η σταδιακή αποδόμηση της σωτηριολογικής αφήγησης, όπου το αγόρι-ήρωας σώζει το παθητικό κορίτσι ή το «τέρας». Σε πολλές περιπτώσεις, όπως στους *Μικρούς Ιππότες* ή στον *Βάγια*, οι αρσενικοί ήρωες επιλέγουν να μη σκοτώσουν, να μη σώσουν ή να μην κυριαρχήσουν, αλλά να σχετιστούν, να σταθούν δίπλα, ή να αποδεχτούν. Η πράξη της φροντίδας αντικαθιστά την πράξη της επιβολής και αυτή η αλλαγή είναι βαθιά πολιτική.

Η συμπερίληψη της ποικιλομορφίας, σωματικής, πολιτισμικής, φυλετικής και σεξουαλικής, λειτουργεί καταλυτικά για την επαναδιατύπωση της αρρενωπότητας ως ανοιχτής και μη αποκλειστικής. Από τα χρυσά πριγκιπικά παπούτσια μέχρι το αγόρι που παντρεύεται ένα άλλο αγόρι, η ανδρική ταυτότητα παρουσιάζεται όχι ως κάτι που πρέπει να επιβεβαιωθεί, αλλά ως κάτι που μπορεί να επινοηθεί ξανά και ξανά μέσα από το παιχνίδι, τη σχέση και τη φαντασία.

Εν τέλει, τα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία που αναλύθηκαν δεν αποτυπώνουν απλώς τι είναι ένα αγόρι, αλλά ποιοι μπορούν να είναι οι τρόποι με τους οποίους ένα αγόρι μπορεί να υπάρξει, ως φροντιστής, ως καλλιτέχνης, ως φίλος, ως παιδί με φτερά, ως ιππότης με glitter, ως άντρας που δεν σώζει αλλά επιλέγει να σταθεί δίπλα.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Καρόγιαννη, Κ. (2024). *Όλα μισά*. (Α. Ραζής, Εικ.). Αθήνα: Susaeta.
- Ace, L. (2022). *Τα αγόρια* (Α. Παπαϊωάννου, Μετάφρ.; J. Lønlie, Εικ.). Αθήνα: Key Books.
- Barrow, D. (2024). *Μήπως είδες τον ελέφαντα;* (Μ. Παπαγιάννη, Μετ.; D. Barrow, Εικ.). Αθήνα: Ψυχογιός.
- Booth, A. (2023). *Το καταφύγιο της λύπης* (Α. Πιπίνη, Μετάφρ.; D. Litchfield, Εικ.). Αθήνα: Μάρτης.
- Booth, A. (2024). *Το αγόρι, το τρολ & η κιμωλία* (Α. Πιπίνη, Μετάφρ.; D. Litchfield, Εικ.). Αθήνα: Μάρτης.
- Denise, C. (2024). *Ένας πραγματικός ιππότης* (Μ. Ταυρή, Μετ.; C. Denise, Εικ.). Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Hughes, H. (2023). *Το αγόρι που έφερε το χιόνι* (Ε. Πάλλη, Μετάφρ.; A. Wilson, Εικ.). Αθήνα: Μάρτης.
- Hunt, M. (2024). *Πολύ ψηλά* (Π. Γαβριηλίδου, Μετ.; M. Hunt, Εικ.). Αθήνα: Μάρτης.
- Majewski, M. (2023). *Όταν ανοίγω τα φτερά μου* (Μ. Μπονάνος, Μετ.; M. Majewski, Εικ.). Αθήνα: Διόπτρα.

- Rørvik, B. F. (2023). *Δυο μικροί ιππότες* (Κρ. Γιαννιδάκη, Μετάφρ.; A. Lima de Faria, Εικ.). Αθήνα: Πουά.
- Valério, G. (2021). *Γαλάζιος καβαλάρης* (Εικ.). Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- White, P. (2023). *Ο φούρναρης πλάι στη θάλασσα* (Α. Πιπίνη, Μετάφρ.; P. White, Εικ.). Αθήνα: Μάρτης.

Ελληνόγλωσση

- Κανατσούλη, Μ. (2008). *Ο ήρωας και η ηρωίδα με τα χίλια πρόσωπα: Νέες απόψεις για το φύλο στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπούνα, Α. (2019). *Η διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας: Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Πεδίο.

Ξενόγλωσση

- Boys will be boys*. (n.d.). In *Cambridge Dictionary*. Cambridge University Press.
Retrieved April 15, 2025, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/boys-will-be-boys>
- Butler, J. (2009). *Αναταραχή φύλου* (Ν. Σαραντάκος, Μετάφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). Polity Press.
- Gooden, A. M., & Gooden, M. A. (2001). Gender representation in notable children's picture books: 1995–1999. *Sex Roles*, 45(1–2), 89–101.
<https://doi.org/10.1023/A:1013064418674>
- Horst, J. S., & Houston-Price, C. (2015). Editorial: An open book: What and how young children learn from picture and story books. *Frontiers in Psychology*, 6, Article 1719. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01719>
- Marshall, E. (2004). Stripping for the wolf: Rethinking representations of gender in children's literature. *Reading Research Quarterly*, 39(3), 256–270.
<https://doi.org/10.1598/RRQ.39.3.2>

Εικόνες

- Εικ. 1.** Rigaud, H. (1701). *Louis XIV of France* [Πίνακας]. Wikimedia Commons.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Louis_XIV_of_France.jpg
- Εικ. 2.** Picasso, P. (1905). *Garçon à la pipe* [Ζωγραφικό έργο]. Wikimedia Commons.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Boy_with_a_Pipe_by_Pablo_Picasso.jpg
- Εικ. 3.** Barrow, D. (2024). *Μήπως είδες τον ελέφαντα;* (Μ. Παπαγιάννη, Μετ.; D. Barrow, Εικ.). Ψυχογιός. <https://www.psichogios.gr/en/mhpws-eides-ton-elefanta.html>
- Εικ. 4.** Καρόγιαννη, Κ. (2024). *Όλα μισά* (Α. Ραζής, Εικ.). Εκδόσεις Susaeta.
<https://www.susaeta.gr/product/3013/ola-misa.html>

Εικ. 5. Litchfield, D. [@david_c_litchfield]. (2024, May 18).

The Boy, the Troll and the Chalk. Interior illustration. [Φωτογραφία]. Instagram.

<https://www.instagram.com/p/C8XrdpDqwr/>

Εικ. 6. Hunt, M. [@matthuntillustration]. (n.d.). *Interior illustration from “Very High”* [Φωτογραφία]. Instagram.

Ανακτήθηκε στις 31 Μαΐου 2025, από <https://www.instagram.com/p/DB8wCOwqLK3/>

Εικ. 7. Denise, C. [@christopherdenise]. (2022, February 24).

Interior illustration from “Knight Owl” [Φωτογραφία]. Instagram.

<https://www.instagram.com/p/CavZ0OkPI8X/>

Εικ. 8. Μάρτης. (2023). *Το αγόρι που έφερε το χιόνι* [Εικόνα].

<https://www.martis.gr/shop/to-agori-pou-efere-to-xioni/>

Εικ. 9. Bookology Magazine. (n.d.). *Shelter for Sadness* [Εικόνα]. Red Reading Boots.

https://www.bookologymagazine.com/red-reading-boots/shelter_for_sadness

Εικ. 10. Amazon. (n.d.). *The Baker by the Sea* [Εικόνα].

<https://www.amazon.co.uk/Baker-Sea-Paula-White/dp/1536223891>

Εικ. 11. Majewski, M. (n.d.). *Butterfly Child* [Εικόνα]. [https://www.marc-](https://www.marc-majewski.com/work/butterfly-child/)

[majewski.com/work/butterfly-child/](https://www.marc-majewski.com/work/butterfly-child/)

Εικ. 12. Lima de Faria, A. [@annalimaillustration]. (2020, December 14). *Two little*

knights [Εικόνα]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/CIxjEwzp7ss/>

Εικ. 13. Ace, L. (2022). *Τα αγόρια* (Α. Παπαϊωάννου, Μετάφρ.; J. Løvlie, Εικ.). Αθήνα: Key Books.

Εικ. 14. Valério, G. [@guivalerio]. (2022, January 21). *Il cavaliere azzurro / Γαλάζιος*

καβαλάρης [Εικόνα]. Instagram. https://www.instagram.com/p/CZUop_oOHf8/